

Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinden Küresel Gelir Dağılımı Eşitsizliğinde Güncel Eğilimler

Filiz Sanal Çevik¹

Özet

Küresel gelir eşitsizliği değişik ölçütlere bağlı ayrıntılı tanımları olmakla beraber en genel anlamda küresel gelirin büyük çoğunluğunun az sayıda bireyin elinde toplanmasını ifade eder. Sürdürülebilir Kalkınma Hedef 10'un bir bileşeni olan küresel gelir eşitsizliği satın alma gücünün ötesinde daha adil ve barışçı küresel düzenin vazgeçilemez bir unsurudur. 1910-2000 yılları arasında oldukça yüksek seviyede nispeten istikrarlı seyreden küresel gelir eşitsizliği, Çin ve Hindistan başta olmak üzere bazı gelişmekte olan ülkelerde büyüme hızının gelişmiş ülkelerin büyüme hızını aşmasıyla düşme eğilimine girdi. Ancak küresel düzeydeki bu iyileşmeden her ülke ve birey eşit derecede yararlanamadı ve ülke içi eşitsizlikler arttı. Bölgesel çatışmaların yanı sıra ekonomik krizlere, salgınlara, iş gücünün artan mobilitesine, teknolojik gelişme ve dijitalleşmeye bağlı olarak iş gücü talebindeki değişikliklere uyum süreci birey, ülke ve bölge bazında gelir dağılımını farklı ölçülerde etkiledi. Daha adil gelir dağılımı için her ülkenin kendi yapısal özelliklerine göre uygulaması gereken politikalar farklılaşmakla beraber, gelir eşitsizliği bireysel çabalara bırakılmayacak kadar hassas bir konudur. Özellikle gelir seviyesi çok düşük olan Sahraaltı Afrika, Güney ve Güneydoğu Asya için itici güç oluşturması açısından daha fazla küresel çaba zorunludur. Gelir eşitsizliğini azaltmaya yönelik dağıtım sonrası müdahaleler gelirini arttırma imkânı bulamayan savunmasız kesim için elzemdir. Ancak yüksek dış borç ve bütçe açığı başta olmak üzere makroekonomik sorunlarla uğraşan az gelişmiş ülkelerde doğrudan gelir transferi imkânları sınırlıdır, üstelik sürekli gelir transferinin başka eşitsizlikleri de beraberinde getirme olasılığı yüksektir. Dolayısıyla dağıtım sonrası gelir müdahalelerinden ziyade dağıtım öncesi fırsat eşitliğine odaklanmak uzun vadeli kalıcı çözümdür. Yeni yatırım ve istihdam olanakları oluşturmakla beraber her bireyin iş gücü piyasasına eşit şartlarla katılımını sağlamak üzere etnik köken ve aile gelir düzeyinden

1 Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, filizcevik@subu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-2476-9108

bağımsız olarak eşit eğitim imkânına kavuşturulması sosyal adalet açısından daha makuldür. Özellikle beşerî sermayeye yatırım yapma imkânı bulamayan ailelerin çocukları için eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, teknolojik gelişme ve dijitalleşmeye bağlı olarak yeni iş becerilerinin daha hızlı kazanılmasının zorunlu olduğu günümüzde uzun vadede gelir eşitsizliğinin azaltılmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

GİRİŞ

Gelir dağılımıyla ilgili ilk önemli iktisadi düşüncülerden biri olan Fransız fizyokrat François Quesnay, 18.yy'da "Tableau Economique" adlı eserinde ekonomik dolaşımı ve gelirin nasıl oluştuğunu açıklar. Tarım temelli ekonomide toprak sahipleri, çiftçiler ve zanaatkarlar arasındaki ilişkiyi analiz ederek sadece tarımdan elde edilen ürünlerin gerçek yaratıcı değer olduğunu, gelir dağılımının temelini tarımın doğal kaynaklarından elde edilen ürünlerin oluşturduğunu savunur. Toprak sahiplerinin toprağın kullanımı karşılığında elde ettiği rant önemli bir gelir kaynağıdır ve tarıma dayalı bu doğal düzen içinde sınıflar arasında adil bir gelir dağılımı oluşmaktadır.

Klasik iktisadi düşüncenin kurucusu Adam Smith Ulusların Zenginliği adlı eserinde tam rekabet şartları altında gelir dağılımının nasıl şekillendiğini analiz eder. Kendi çıkarlarını maksimize etme amacıyla olan bireylerin genel ekonomik refahı artacağını ve bu sürecin gelir dağılımını iyileştireceğini öne sürer. Adam Smith'e göre serbest piyasa ekonomisinde rekabetin eksik olduğu durumlarda bazı karar birimlerinin daha fazla piyasa gücüne sahip olması gelir eşitsizliğini artırabilir. "Emek Değer Teorisi" ile ünlü David Ricardo mal ve hizmetlerin değerini belirleyen temel unsurun emek olduğunu ve gelir dağılımı üzerinde emeğin önemli bir rol oynadığını vurgular. Ricardo kâr, ücret ve rant arasındaki ilişkileri analiz ederek ekonomik sistemin nasıl işlediğini, gelirin nasıl dağıldığını açıklar. John Stuart Mill gelir dağılımını daha adil hale getirmek için devlet müdahalesini savunur. Mill'e göre devlet sosyal politikalar yoluyla gelir eşitsizliklerini düzeltebilir ve yoksullara yardım edebilir. Thomas Malthus nüfus artışı ile doğal kaynaklar arasındaki dengesizliği temel alarak nüfusun doğal kaynak arzından hızlı artmasının gelir dağılımını ücretler aleyhine bozacağını ileri sürer.

Kapitalizmi eleştiren Karl Marx'ın sermaye konsantrasyonu teorisinde gelir dağılımını anlamada sosyal sınıf dinamikleri, ekonomik güç ve kaynaklara erişimdeki eşitsizlikler önemlidir. Üretim araçlarına sahip olan burjuvazi ile olmayan proletarya arasında sınıf çatışmaları olduğunu ve proletaryanın emeği ile elde edilen değerini adaletsizce dağıtıldığını savunur. Sermaye konsantrasyonu toprak rantı ve finansal sektör ile bağlantılıdır. Toprak sahipleri ve finans kuruluşları ekonomik süreçlerde belirleyici rol

oyunarak gelirin büyük bir kısmını elde eder. Teori emeğin değerinin sermaye birikimine karşı baskılandığını, işçi sınıfının ürettiği değer büyük kısmının sermaye sahipleri tarafından ele geçirilmesinin ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri güçlendirdiğini ileri sürer.

Keynes'e göre toplam talep ekonomik büyüme ve istihdamın temel belirleyicisidir. Ekonomik durgunluk dönemlerinde özel sektör harcamalarındaki azalmayla efektif talep noksanlığı yaşanabileceğini, bunun da istihdam ve gelirden azalma meydana getirebileceğini vurgular. İstihdamı ve gelir dağılımını belirleyen en önemli faktör efektif taleptir. Devlet üretim ve istihdamı artırmak amacıyla kamu harcamalarını artırabilir, vergileri indirebilir veya faiz oranını düşürebilir. Devletin ekonomik daralma dönemlerinde aktif rol üstlenmesi toplam talebin ve gelir dağılımının istikrarını sağlar. Keynes aktif iktisat politikalarının talebi, dolayısıyla istihdamı artırarak gelir dağılımını düzeltebileceğini savunur. Vergi politikaları ve sosyal transferler bireyler arasındaki gelir eşitsizliğini azaltabilir. Progresif vergi sistemi, marjinal tüketim eğilimi yüksek olan düşük gelirli kesime yapılacak transfer ödemeleri sadece gelir dağılımını düzeltmez, aynı zamanda toplam tüketimi artırarak ekonomik canlanmaya katkı sağlar. Keynes teknolojik gelişmeler ve endüstriyel yapıdaki değişmelerin belirli becerilere sahip bireylerin diğerlerine göre daha avantajlı hâle gelmesine sebep olarak gelir eşitsizliğini artırabileceğine değinir.

1960'lerde insan sermayesi teorisini ortaya atan Gary Becker, bireyleri sadece iş gücü olarak değil, aynı zamanda eğitim, sağlık ve diğer becerileri geliştirme süreçleriyle bir bütün olarak ele alır. Bireylerin eğitim, sağlık, deneyim gibi unsurlara yatırım yaparak kendi sermayelerini ve üretkenliklerini artırmaları daha nitelikli ve daha yüksek ücretli işlere erişmelerini sağlayarak gelir düzeylerini etkiler. Talep edilen becerilere sahip bireyler emek piyasasında daha fazla rekabet avantajına sahiptir ve bu durum gelirlerini artırmalarına imkân sağlar. Emek piyasasındaki esneklik ve bireylerin farklı becerilere sahip olmaları gelir dağılımını şekillendirir. Becker'a göre eğitim politikalarıyla gelir eşitsizliği azaltılabilir. Eğitime erişimin genişletilmesi, bireylerin eğitim düzeylerinin yükseltilmesi gelir farklılıklarını azaltmayı mümkün kılabilir. Becker'ın teorisi bazı yapısal ve sosyal faktörleri ihmal etmesi sebebiyle gelir dağılımını açıklamada yetersiz kaldığı konusunda eleştirilir.

Solow yoksulluğun sadece bireysel yatırımların eksikliğiyle değil, aynı zamanda sosyal ve yapısal nedenlerle açıklanması gerektiğini savunur. Solow'a göre gelir dağılımının açıklanmasında yoksulluk, etnik köken, cinsiyet, eğitim fırsatlarına ve kaynaklarına erişimdeki eşitsizlikler, emek

piyahasında sendikaların rolü, iş güvencesi, emek talebinin sektörel dağılımı gibi yapısal faktörler, bireylerin doğdukları sosyoekonomik sınıflardan kaynaklanan kısıtlamalar yer almalı ve bu sosyal ve yapısal faktörler gelir dağılımının oluşumunda daha detaylı incelenmelidir.

Gelir dağılımını toplumsal sözleşmeler kapsamında açıklayan iktisatçılar gelir eşitsizliğini politik, felsefi ve sosyal boyutlarıyla ele alır. Richard Musgrave kamu politikalarının sosyal adaleti artırmak ve gelir eşitsizliğini azaltmak üzere kullanılabileceğini savunur. Kamu hizmetleri ve eğitime vurgu yapan Musgrave'ce göre eğitim sayesinde bireylerin beceri seviyeleri geliştirilerek gelirleri arttırılabilir, artan oranlı vergiler ve sosyal transfer programlarıyla gelir eşitsizliği azaltılabilir (Musgrave, 1959). Amartya Sen gelir dağılımını sadece gelir eşitliği veya eşitsizliği olarak değil, aynı zamanda farklı yaşam koşulları, eğitim düzeyleri, sağlık hizmetlerine erişim gibi farklı faktörleri dâhil ederek çok boyutlu bir şekilde ele alır. Bireyler için sadece mal ve hizmetlere erişim değil, insan refahını etkileyen her türlü fırsata eşit erişim önemlidir (Sen, 1973). Özgürlük bireylerin kendi yaşamlarını belirleme kapasitesidir ve gelir eşitsizliği bu kapasiteyi sınırlandırabilir. Gelir dağılımında toplum içindeki ayrımcılığın ve dezavantajlı grupların durumunun dikkate alınması sosyal adaletin sağlanması açısından önemlidir. John Rawls "A Theory of Justice" (1979) adlı eserinde adil bir toplum düzeni için bireysel özgürlük ve düşük gelir gruplarına öncelik verme ilkesi üzerine kurulu bir toplumsal sözleşme modeli önerir. Bireylerin kendi pozisyonlarını bilmeden toplum düzenini sağlayacak ilkeleri belirleme sürecinin toplumdaki en dezavantajlı durumda olanlara en fazla faydayı sağlayacağını, çünkü bu şekilde herkesin kendisinin en kötü durumda olabileceğini düşünmesinin mümkün olduğunu savunur. Ekonomik eşitsizlikler ancak bu şekilde belirlenen adil ve eşitlikçi bir toplumsal düzende en kötü durumda olanların hakları korunarak düzeltilebilir.

Robert Nozick "Anarchy, State and Utopia" adlı eserinde bireylerin doğal haklara sahip olduğunu, bu hakları sınırlamamak adına devlet müdahalesinin minimum olması gerektiğini ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin doğal olduğunu vurgular (Nozick, 1974). Devletin görevi bireylerin haklarını korumak ve adaleti sağlamaktır, vergiler gibi zorunlu transferler bireysel haklara zarar verebilir ve sınırlı olmalıdır. Kazanılan gelir çalışmanın ve üretkenliğin bir sonucudur. Mülkiyet haklarına saygı duyulmalı, gelirin adil dağılımı bu haklara zarar vermemelidir. James Buchanan bireylerin gelirinin büyük ölçüde kendi çabaları, becerileri ve kararlarına bağlı olduğunu, gelir eşitsizliğini azaltmak üzere devletin müdahalede bulunmasının gereksiz ve istenmeyen sonuçlara yol açabileceğini ileri sürer. Bu nedenle gelir dağılımını doğrudan düzeltmeye yönelik müdahaleler yerine bireylerin özgürlüğü

sınırlanmadan ve kişisel sorumlulukları azaltılmadan ekonomik fırsatlar artırılmalıdır (Buchanan, 2000). Joseph Stiglitz piyasa ekonomisinin doğal olarak eşit olmadığını ve devlet müdahalesinin gelir dağılımını düzeltmede rol oynayabileceğini savunur. Özellikle eğitim, sağlık, altyapı gibi alanlara yapılacak yatırımların toplumsal eşitsizliği azaltabileceğini belirtir. Gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebileceğini ve sosyal huzursuzluğa neden olabileceğini ifade eder (Stiglitz J. , 2012). Stiglitz küresel gelir eşitsizliği konusuna dikkat çeker, uluslararası ekonomik ilişkilerin ve ticaret politikalarının gelir eşitsizliğini derinleştirebileceğini ve bu konuda küresel çözümlere ihtiyaç olduğunu belirtir (Stiglitz E. J., 2002).

1960 ve 1970'lerde iktisat literatüründe gelir dağılımı konusundaki analiz ve araştırmalar popülerdi. 1980'ler ve 1990'larda devlet müdahalesini sınırlandıran, kaynak dağılımında serbest piyasa ekonomisi güçlerine güvenen Washington Mutabakatı'nın doğuşu ve yayılmasının ardından gelir dağılımına ilgi azaldı (Kanbur, 2020). Piketty ve Saez'in 1980'lerden itibaren ABD'de eşitsizliğin hızla arttığını ifade eden makaleleri (2003), Facunto ve arkadaşlarının hazırladıkları Dünya Eşitsizlik Raporu (2018), küresel düzeyde eşitsizliğin önlenmesinin Sürdürülebilir Kalkınmanın 17 hedefinden biri olarak kabul edilmesi, küresel finansal krizler, Covid-19 salgını, teknoloji ve yapay zekâ konusundaki gelişmeler gelir dağılımına ilgiyi yeniden artırdı. Son yıllarda gelir dağılımı üzerine yapılan araştırmalar;

-gelir ve servet eşitsizliğinin ölçümü, nedenleri, artış eğilimleri, toplum içindeki gelir ve servet farklılıklarının hangi faktörlere bağlı olduğu,

-teknolojik gelişmelerin ve otomasyonun emek piyasası ve gelir dağılımı üzerindeki olası etkileri,

-eğitim düzeyi ile gelir arasındaki ilişki, eğitim politikalarının ve beceri gelişiminin gelir dağılımına etkisi,

-yoksulluk araştırmaları, düşük gelirli bireylerin yaşam şartları, işsizlik ve gelir güvencesi politikaları,

-uluslararası iş gücü göçünün gelir dağılımına etkisi,

-küresel ve bölgesel düzeyde gelir dağılımının seyri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Çalışmada gelir eşitsizliğinin nedenleri ve ölçülmesi, küresel eşitsizlik açısından gelir eşitsizliğinin önemi ele alınmakta daha sonra küresel gelir dağılımındaki güncel eğilimler bireysel araştırmalar, International Monetary Fund (IMF), World Bank, World Inequality Lab, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), United Nations gibi

kuruluşların raporları derlenerek değerlendirilmekte ve politika önerilerinde bulunmaktadır.

1. GELİR EŞİTSİZLİĞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bireyler, toplumlar ve ülkeler arasında gelir eşitsizliğini şekillendiren, sosyal, politik ve ekonomik boyutta pek çok karmaşık faktör bulunmaktadır. Gelir eşitsizliğine yönelik en fazla öne çıkanlar faktörler şunlardır:

a) Eğitim Seviyesi ve Beceri: Becker bireyin eğitim ve öğretimine yapılan yatırımları işletmenin ekipmana yaptığı yatırımlara benzetir (Becker, 1994). Daha yüksek eğitim düzeyi ile kazanılan beceri ve uzmanlık alanları bireylerin daha yüksek kariyer basamaklarına çıkmasına, yaratıcı düşünme ve karmaşık problemleri çözebilme yeteneğinin gelişmesiyle bilgi ve teknoloji yoğun işlere daha hızlı adaptasyonuna katkı sağlar. Sarıdaş ve Çelik Theil indeksi kullanarak ülkemize ait 2003-2018 dönemi verileriyle yaptıkları çalışmada gelir dağılımındaki eşitsizliğin %86 ile %89 arasında eğitim düzeyi ile açıklandığını göstermişlerdir (Sarıdaş & Çelik, 2022).

b) Cinsiyet: Cinsiyete dayalı ücret farklılıkları cinsiyete bağlı gelir eşitsizliğini açıklamakta önemli bir göstergedir. Ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelere rağmen cinsiyete göre ücret farklılıkları günümüzde devam eden bir sorundur. International Labour Organization (ILO) ülkelere göre neredeyse %0 ile %45 arasında değişmekle beraber dünya genelinde kadınların erkeklerden %20 daha az ücret almaya devam ettiğini tahmin etmektedir (International Labour Organization, 2019). Bu farkta; kadınların yöneticilikte daha az temsili, ücretsiz aile sorumlulukları nedeniyle daha fazla yarı zamanlı çalışmayı tercih etmek zorunda kalmaları, daha yüksek ücretli işlerle ilişkilendirilen bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarında geleneksel olarak erkek istihdamın tercih edilmesi, ağırlıklı olarak kadınlar tarafından yapılan bazı işlerin daha düşük ücretlendirilmesi önemli unsurlardır (International Labour Organization, 2019).

c) Emek Piyasası Koşulları: Her ülkenin kendine özgü ekonomik, siyasi, kültürel faktör donanımı emek piyasası koşullarını ve gelir dağılımını etkiler. Bir ekonomide emek arz ve talebinin seyri, bunları buluşturan mekanizmaların etkinliği, iş bulma süresi, işsizlik oranı, iş yaratma ve yeni iş oluşturma kapasitesi, kendi işini kurmak isteyenlere verilen destekler, sendikaların gücü ve yaygınlığı, mesleki eğitim süreçleri, ücret belirleme politikaları, iş güvencesi ve çalışma koşulları, işe alım süreçleri istihdamı ve gelir dağılımını etkileyen temel unsurlardır.

d) Aktif İstihdam, Gelir Vergisi ve Transfer Politikaları: Devletin işsizliği azaltmak, ücretleri artırmak üzere uygulamaya soktuğu her türlü

istihdam politikası gelir dağılımını etkiler. Girişimciliğin desteklenmesi, işçi alımlarında bürokrasinin azaltılması, yatırımların ve artan iş gücü istihdamının vergi indirimleriyle ve finansman kolaylıklarıyla teşvik edilmesi, bölgesel istihdam farklılıklarına yönelik politikalar belirlenmesi, ücretsiz mesleki eğitim kursları, yeni iş alanlarının oluşturulması için danışmanlık, teknik ve mali desteklerin verilmesi gelir eşitsizliğini azaltma gücü olan aktif emek piyasası politikalarıdır (Uşen, 2007).

e) Düşük Eğitimli Bireylerin Teknolojik Gelişmelere Ayak Uyduramaması: Teknolojik gelişmeler düşük beceri gerektiren işlerin otomatikleştirilmesine veya daha yüksek beceri gerektiren işlere dönüşmesine, teknolojik gelişmeleri takip edemeyen düşük gelirli kesimlerin daha düşük ücret elde ederek gelir ve servet eşitsizliğindeki uçurumun genişlemesine neden olabilir. Konuyla ilgili farklı görüşler bulunmakla birlikte Robert Wade teknolojik gelişmelerin yüksek katma değerli üretimin gelişmekte olan ülkelere kaydırılmayıp daha yüksek gelirli batı ülkelerinde gerçekleşmesi durumunda ülkeler arasındaki gelir eşitsizliğini artıracığını savunur (Wade, 2001). Wade'c göre ülkeler arasındaki farklı nüfus artış oranları, emtia fiyatlarının daha yoksul ülkeler aleyhine değişmesi, yüksek borç oranlarına sahip yoksul ülkelerin finansal krizlerden daha çok etkilenmesi gelir eşitsizliğinin diğer önemli nedenlerindedir.

2. GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ: GÖSTERGELER VE ZORLUKLAR

Gelir dağılımı bir ekonomide belirli bir dönemde üretilen gelirin bireyler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasındaki bölüşümünü ifade eder. Gelir dağılımı fonksiyonel gelir dağılımı ve kişisel gelir dağılımı olmak üzere iki temel yaklaşımla ele alınabilir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2001). Fonksiyonel gelir dağılımı gelirin sosyoekonomik gruplar arasındaki dağılımı ve üretim faktörlerinin ücret, kâr, faiz ve rant gelirleri hakkında bilgi verir. Kişisel gelir dağılımı gelirin toplumu oluşturan bireyler ve haneler arasındaki dağılımını gösterir ve ekonomik eşitsizliklerin analizinde, yoksulluğun azaltılması amacıyla ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında yol gösterici bir kavramdır.

Gelir eşitsizliğini ölçmek üzere kullanılan başlıca ölçütler şunlardır:

- Lorenz Eğrisi: Gelir dağılımını görselleştiren bir grafikdir. X eksenini boyunca kümülatif nüfus yüzdesi, Y eksenini boyunca kümülatif gelir payları gösterilir. Tam eşitlik durumunu gösteren 45^0 doğrusundan uzaklaşmak gelir dağılımı eşitsizliği olarak yorumlanır.

- Gini Katsayısı: En yaygın kullanılan gelir eşitsizliği ölçüsüdür. 0 ve 1 arasında değer alır, tüm bireylerin aynı gelire sahip oldukları tam eşitlik durumunda 0, bir bireyin tüm gelire sahip olduğu tam eşitsizlik durumunda 1 değerini alır.
- Palma İndeksi: Bir ülkedeki en zengin %10'luk nüfus ile en yoksul %40'luk nüfus arasındaki gelir eşitsizliğinin derecesini ölçer. En zengin %10'un milli gelirden aldığı payın toplam milli gelire oranı ile en yoksul %40'luk kesimin milli gelirden aldığı payın toplam milli gelire oranı karşılaştırılır. İndeks değerinin yükselmesi gelir eşitsizliğinin artması, bire yaklaşması ise azalması anlamına gelir.
- Theil İndeksi: Geniş bir perspektif sunarak genel gelir eşitsizliği yanında farklı sosyo-ekonomik gruplar, coğrafi bölgeler gibi belirli alt gruplar arasındaki gelir eşitsizliğini ölçmek için kullanılabilir.
- Pareto İndeksi: Pareto Prensibi olarak adlandırılan, gelirin büyük bir kısmının birkaç kişi veya kuruluş tarafından kontrol edildiği fikrine dayanan indeks, genel gelir dağılımını inceleyerek gelirin büyük bir kısmının nüfusun küçük bir kısmı tarafından kontrol edilmediğini ölçer. Ekonomik gücün ve kaynakların nasıl dağıldığının analizinde araç olabilir.
- Atkinson İndeksi: Gelir eşitsizliğini ölçerken sosyal tercihleri temsil eden bir parametre içerir. Ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesi, kaynakların dağılımı, eğitim, sağlık gibi konularda toplumun tercihlerine daha fazla uyum sağlamaya çalışan indekstir. Duyarlılık parametresinin sıfır olması tüm eşitsizliklere eşit tepki verildiğini, yani tüm birey veya gruplara eşit derecede önem verildiğini gösterir, parametre büyüdükçe üst gelir gruplarındaki eşitsizliğe duyarlılık artar (Atkinson, 1970).
- At Risk of Poverty Rate: Genellikle Avrupa Birliği ve Eurostat tarafından kullanılır, bir ülkede veya toplumdaki yoksulluğu ölçmek için kullanılan bir sosyal göstergesi olarak kabul edilir. Belirli bir gelir eşiği altında yaşayan bireylerin oranını gösteren indeks özellikle yoksullukla mücadele ve sosyal yardım programlarının etkinliğini değerlendirmede tercih edilebilir.
- Generalized Entropy İndeksi: Farklı gelir düzeylerindeki bireyler veya gruplar arasındaki gelir eşitsizliğini ölçmek için kullanılır. Hem düşük hem yüksek gelir gruplarını içeren değerlendirmeler yapılabilmesine imkân sağlar. İndeks bir parametrik ayar içerir ve bu parametre ölçülen eşitsizlik türüne göre değişir, böylece farklı eşitsizlik yapılarına uyarlanabilir.

İndekslerin her biri gelir dağılımının farklı yönlerini analiz etmek ve farklı yönlerini vurgulamak için kullanılabilir. Hangi ölçütün kullanılacağı araştırmanın amacına ve incelenen gelir dağılımının özelliklerine bağlıdır.

Çalışmada nispeten yaygın kullanımı ve verilerin elde edilebilirliği açısından Gini katsayısı ve Palma indeksi kullanılmaktadır. Küresel eşitsizliğin değerlendirilmesinde; tüm hanelerin gelir-harcama anketlerine katılmaması nedeniyle yerel verilerdeki boşluklar, ulusal anketlerin mevcut olmadığı yıllarda kullanılan tahmin yöntemleri, ulusal gelirlerin ortak bir para birimine dönüştürülmesi ve satın alma gücündeki farklılıkların düzenlenmesi, bazı ülkelerde verilerinin eksik veya farklı yöntemlerle ölçülmesi kesin olmayan durumlara ve bunları telafi etmenin farklı yollarına neden olur. Ancak bu kesin olmayan durumlar ve farklı telafi yolları küresel eşitsizliğin seyrine dair tahminleri çalışmanın amacına göre yüzde iki veya yüzde beş puan farkla da olsa açıklamakta yeterlidir (Bourguignon, 2016).

3. KÜRESEL EŞİTSİZLİK KAVRAMI: TANIMI VE ÖNEMİ

Küresel eşitsizlik dünya genelinde bireyler, toplumlar veya ülkeler arasındaki gelir, servet, fırsat ve yaşam standartları arasındaki büyük uçurumu ifade eder (Piketty, 2014). 20. yüzyılın sonlarından itibaren ulusal ekonomilerin birbirine daha fazla entegre olması, çok uluslu şirketlerin güçlenmesi, ulaşım ve haberleşmedeki teknolojik yenilikler ekonomik küreselleşmeye hız kazandırdı. Ancak bu süreç bazı ülkeleri daha avantajlı hâle getirirken bazı ülkeler için yeni zorluklar doğurdu. Bölgesel çatışmalar, finansal krizler, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ilerlemeler neticesinde bazı sektörlerde beceri ve eğitim seviyesi düşük olanlar için dijital bir bölünme üreten otomasyon gelir ve servet dağılımını yeniden şekillendirdi.

Ekonomik, sosyal ve çevresel boyutta dünya genelinde yoksulluğu azaltmak, eşitsizlikleri düzeltmek, yenilikçi yaklaşımları ve teknolojik gelişmeleri teşvik etmek, küresel zorluklarla mücadele etmek, sürdürülebilir kalkınma konusunda küresel bir anlayış ve iş birliği oluşturmak üzere 2015'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri küresel bir eylem planı olarak kabul edildi. 2030'a kadar sürdürülebilir kalkınma için temel bir çerçeve oluşturmayı amaçlayan 17 hedeften onuncusu "Eşitsizlikleri Azaltmak" tır. Bu hedef kapsamında 2030'a kadar;

-nüfusun en düşük gelire sahip tabandaki %40'lık kesimin ulusal gelirden aldığı payın sürekli artması ve bu artışın sürdürülebilir olması,

-yaş, cinsiyet, engellilik, ırk, etnik köken, din başta olmak üzere hiçbir ekonomik ve sosyal statüye bakılmaksızın her bireyin potansiyelini tam

olarak gösterebilmesi için güçlendirilmesi, sosyal, ekonomik ve siyasi süreçlere katılımının desteklenmesi,

-ayrımcılığa dayalı yasa, politika ve uygulamaların kaldırılması, her bireye eşit fırsatlar sağlanarak eşitsizliklerin azaltılması,

-eşitliği daha çok sağlamaya yönelik maliye, ücret ve sosyal koruma politikalarının benimsenmesi,

-küresel finansal kurumların ve piyasaların daha etkili, güvenilir, hesap verebilir ve şeffaf olacak biçimde düzenlenmesi ve denetlenmesi,

-gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomi ve finans kurumlarındaki karar verme süreçlerinde temsilinin ve katılımının sağlanması,

-iyi ve planlı göç politikalarıyla yer değiştirmenin sistemli, güvenli, düzenli bir şekilde kolaylaştırılması,

-Dünya Ticaret Örgütü anlaşmaları kapsamında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere özel ve farklı muamele ilkelerinin uygulanması,

-En Az Gelişmiş Ülkeler, Afrika Ülkeleri, Gelişmekte Olan Küçük Ada Ülkeleri, Karayla Çevrili Gelişmekte Olan Ülkeler başta olmak üzere ihtiyacın en fazla olduğu ülkelere doğrudan yabancı yatırımların ve resmi kalkınma yatırımlarının teşvik edilmesi,

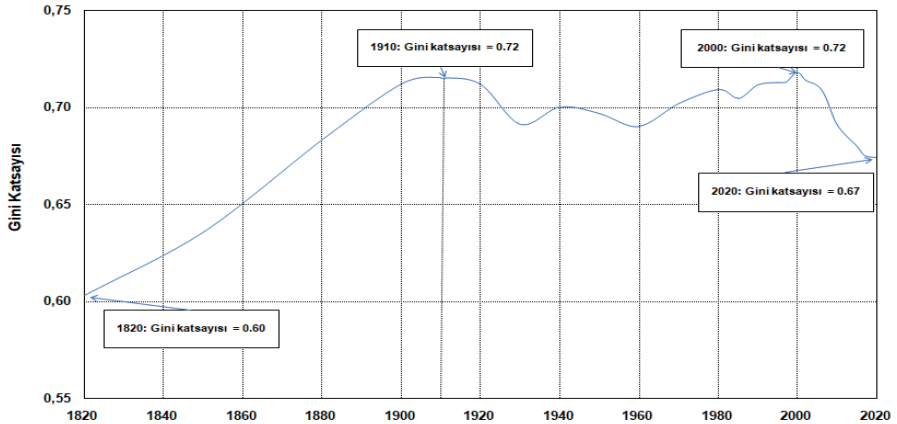
-2030'a kadar göç hareketlerini kolaylaştırmak amacıyla göçmen havale maliyetlerinin azaltılması amaçlanmaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedef 10'un en önemli içeriği kişisel değerlendirmelere ve önceliklere göre değişebilir. Ancak diğer içeriklere katkı sağlayacağı inancıyla kanımızca en önemli içerik gelir eşitsizliklerinin azaltılmasıdır. Nitekim gelir eşitsizliğinin azaltılması daha geniş bir nüfusun eğitim, sağlık ve diğer temel hizmetlere erişimini artırabilir. Daha adil bir ekonomik ortam bireylerin yeteneklerine ve çabalarına dayalı başarı elde etmelerine imkân tanıyarak toplum içindeki fırsat eşitsizliğini azaltabilir, sosyal hareketliliği teşvik edebilir. Daha fazla harcama ve tüketim potansiyeline sahip düşük gelirli grupların gelirinin artması ekonomik büyümeyi ve toplumsal refahı artırabilir. Gelir eşitsizliklerinin azaltılması kaynakların daha adil dağılmasını sağlayarak toplumsal adaletin ve sosyal istikrarın sağlanmasına, farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler arasındaki uçurumların azalmasına katkıda bulunabilir. Çalışmada eşitsizlik kavramı genel ifadeyle değil, küresel eşitsizliğin en önemli bileşeni olan gelir dağılımı eşitsizliği bağlamında ele alınmaktadır.

4. KÜRESEL GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

20. yüzyılın başlarında sanayi devrimi ve sömürgeleştirme süreçlerinin etkisiyle birçok ülkede eşitsizlik hâkimdi. Kırsaldan kente göç, kötü çalışma koşulları ve düşük ücretler, endüstrileşmeyle birlikte bazı sektörlerdeki iş kayıpları, fabrika sahipleri ve yatırımcıların sermaye birikimlerinin daha belirginleşmesi, doğal kaynakların sömürgeci devletlere kayması gelir eşitsizliğini arttıran başlıca nedenlerdi. 2. Dünya Savaşı'nın ardından özellikle gelişmiş ülkelerde refah devleti anlayışı ve sosyal politikaların etkisiyle büyüme ve refahın daha geniş kesimlere yayılması amaçlandı. Savaş sonrası yıkımın ardından gelen toparlanma ve gelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyon sonucu yaşanan yüksek büyüme gelir eşitsizliğinde azalma sağladı. Ancak 1960'lı ve 1970'li yıllarda gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranları gelişmiş ülkelerin oldukça altındaydı ve dünya genelinde aşırı yoksul insan sayısı artmaya devam etti. 1960'larda OECD ülkelerinde büyüme hızı gelişmekte olan ülkelerin yaklaşık iki katıydı. 1980'den itibaren gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızının gelişmiş ülkelerde yavaşlayan büyüme hızını aşmasıyla küresel nüfus artışına rağmen yoksulluk sınırının altında yaşayan insan sayısı insanlık tarihinde benzeri görülmemiş bir şekilde azalmaya başladı (Dollar, 2005). Fakat günde bir dolardan az gelire yaşayan aşırı yoksul sayısının azalmasına rağmen bu grubun çoğu günlük 2 dolarlık gelir sınırının altında yaşamaya devam etti.

Büyük veri açıkları nedeniyle eşitsizliği küresel düzeyde ölçmek zor olsa da son zamanlarda veri toplama ve derlemeye yönelik gelişmeler sayesinde küresel gelir dağılımının zaman içindeki gelişimi her zamankinden daha net değerlendirilebilmektedir (UNCTAD, 2013).

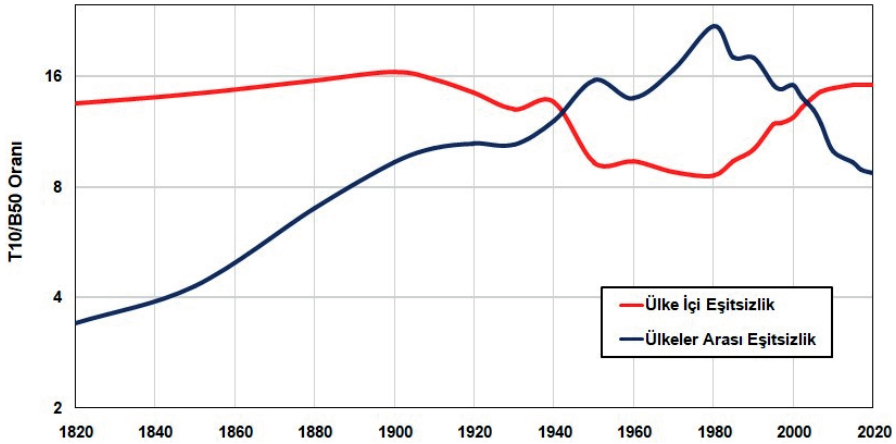

Şekil 1: Küresel Gini Katsayısı (1820-2020)

Kaynak: [wir2022.wid.world/methodology](https://www.wid.world/methodology)

Küresel gelir eşitsizliği 1820'den 1910'a kadar sömürge imparatorluklarının yükselişinin etkisiyle sürekli arttı. Küresel Gini katsayısı 1910'dan 2000'e kadar küçük dalgalanmalarla 0,70 gibi yüksek bir seviye civarında istikrarlı bir seyir izledi. 2000'den itibaren Çin ve Hindistan başta olmak üzere bazı gelişmekte olan ülkelerde yaşanan yüksek büyüme oranları, sosyal yardım programları ve refah politikaları, eğitim ve teknolojik imkânlarla çrişimdeki gelişmeler, küresel iş gücü piyasalarında artan hareketlilik gibi nedenlerle düşme eğilimine girdi. Şekil 1'de görüldüğü üzere tüm gelir aralığını kapsama avantajına sahip Gini katsayısı 1960'daki 0,69 seviyesinden artarak 1980'de 0,71'e yükselmiş, 2000'deki 0.72 tepe noktasından sonra azalma eğilimine girerek 2020'de 0,67 olarak gerçekleşmiştir.

Ancak küresel eşitsizliğin iki bileşeni olan ülkeler arası ve ülke içi eşitsizlik 1910 ile 2020 arasında ayrı hareket etti; ülke içi eşitsizlikler 1910 ile 1980 arasında düşerken 1980 ile 2020 arasında arttı (Chancel & Piketty, 2021).

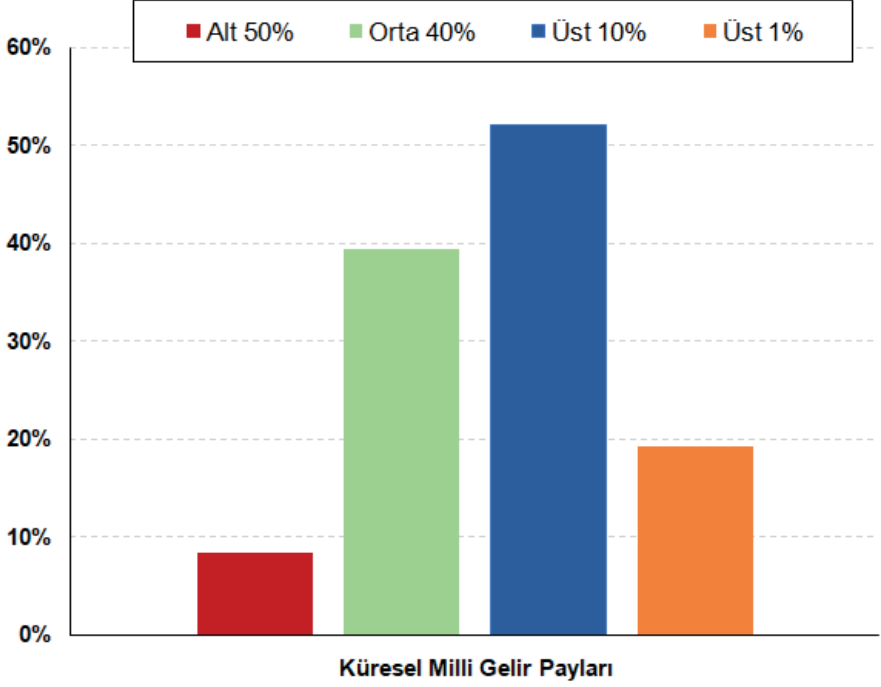

Şekil 2: Ülke İçi ve Ülkeler Arası Eşitsizlik-T10/B50 Oranları (1820-2020)

Kaynak: wir2022.wid.world/methodology

Şekil 2'te ülke içi ve ülkeler arası eşitsizliğin seyri için T10/B50 oranı (en üst gelir grubundaki %10'luk kesimin toplam gelirinin en alt %50'lik kesimin toplam gelirine oranı) kullanılmaktadır. Ülkeler içindeki T10/B50 oranı ülkeler arasındaki eşitsizlik bileşeni iptal edilerek, yani tüm ülkelerin aynı ortalama gelire sahip olduğu varsayılarak hesaplanmıştır (Chancel, Thomas, Saez, & Zucman, 2022). Grafiğe göre ülke içi eşitsizlikler 1820-1910 döneminde artmakta, 1910-1980 döneminde azalmakta, 1980-2020 döneminde yeniden artışa geçmektedir. Ülkeler arası eşitsizliği göstermek üzere ülke içi eşitsizlik bileşeni iptal edilerek, yani herhangi bir ülkedeki tüm bireylerin ülke ortalamasıyla aynı gelire sahip olduğu varsayılarak

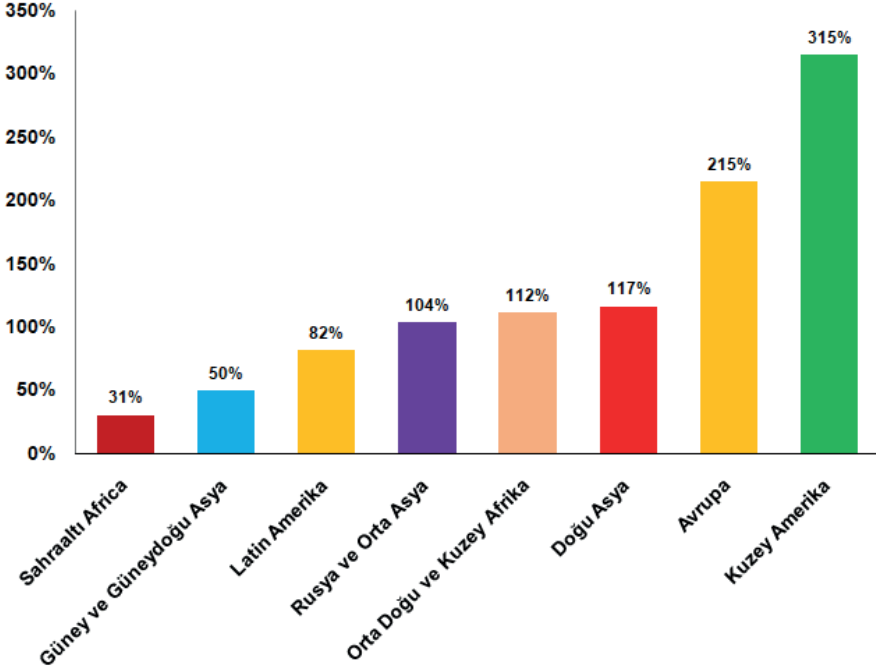
hesaplanan T10/B50 oranı kullanılmaktadır. Grafikte ülke içi ve ülkeler arası eşitsizliklerin farklı seyirler izlediği gözlenmektedir.

Şekil 3: Yetişkin Gelir Gruplarının Küresel Gelir İçindeki Payları

Kaynak: *wir2022.wid.world/methodology*

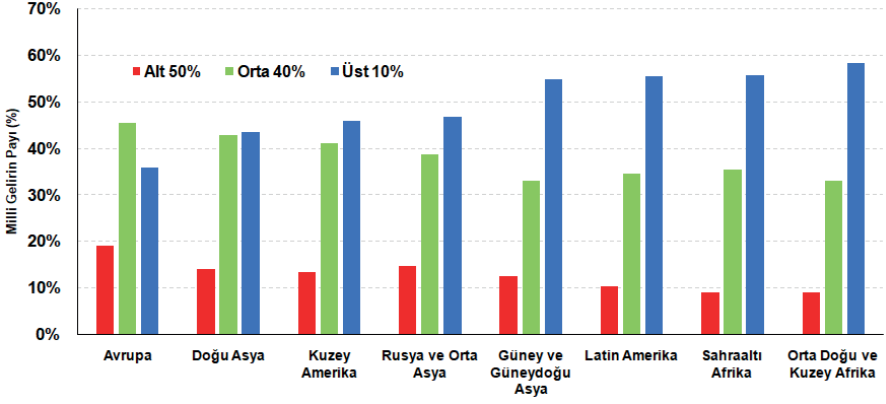
Şekil 3'te çocuklar dâhil edilmediğinde 5,1 milyar kişi olan küresel yetişkin nüfusun en alt gelir grubundaki %50'yi temsil eden 2,5 milyarının satın alma gücü paritesine göre küresel gelir içindeki payı %8,5, orta gelir grubundaki %40'ı temsil eden 2 milyar kişinin payı %39,5, en üstteki %10'u temsil eden 517 kişinin payı %52 ve dünyanın en zengin %1'ini temsil eden 51 milyon kişinin payı %19'dur. Küresel gelir eşit olarak dağılmış olsaydı her gelir grubunun payı nüfustaki payı ile eşit olmalıydı.

Şekil 4: Bölgelere Göre Ortalama Gelir

Kaynak: wir2022.wid.world/methodology

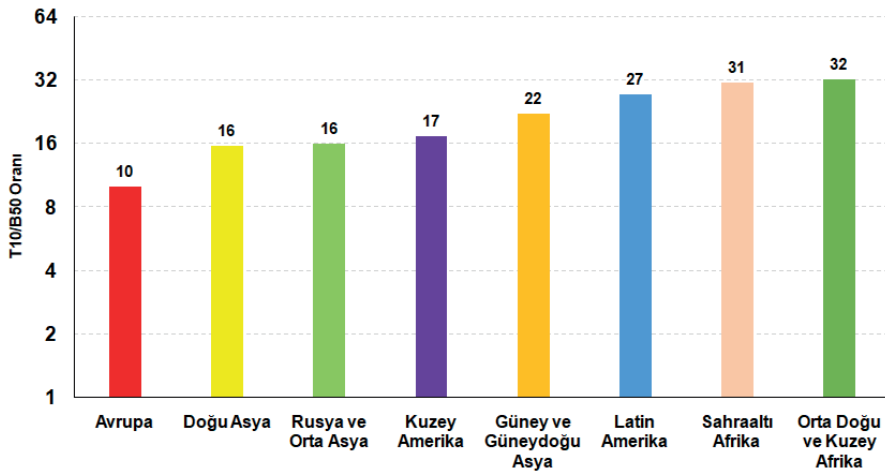
Bireyler arasındaki gelir eşitsizliği kadar her bir ülkenin kendi bireyleri arasındaki ve ülkeler arasındaki eşitsizlik de önemlidir. Ülkeleri tek tek incelemek yerine Şekil 4'te dünya ülkeleri 8 bölgeye ayırarak her bir bölgede ortalama gelirin yıllık 16.700 euro olan küresel ortalama gelirin yüzde kaçı olduğu gösterilmektedir. Latin Amerika (%82), Rusya ve Orta Asya (%104), Orta Doğu ve Kuzey Afrika (%112), Doğu Asya (%117) geneline ortalama gelir küresel ortalamaya yakındır. Avrupa küresel ortalamasının 2, Kuzey Amerika 3 katından fazla kazanmaktadır. En yüksek ortalamaya sahip Kuzey Amerika'da ortalama gelir, en düşük ortalamaya sahip Sahraaltı Afrika'nın yaklaşık 10 katıdır.

Şekil 5: Bölgelere Göre En Alt %50, Orta %40 ve En Üst %10'luk Gelir Gruplarının Milli Gelirdeki Payları

Kaynak: *wir2022.wid.world/methodology*

Bölgeler arası eşitsizlikte durum iç açıcı olmamakla beraber, Şekil 5'te her bir bölgenin kendi içindeki gelir dağılımına bakıldığında en fazla eşitsizliğin sırasıyla Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahraaltı Afrika, Latin Amerika, Güney ve Güney Doğu Asya'da yaşandığı görülmektedir. Gelir grupları arasındaki en büyük eşitsizlik Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da göze çarpmaktadır. Bu bölgede en alttaki %50'lik gelir grubunun milli gelirden aldığı pay %9 iken en üstteki %10'luk gelir grubunun payı %58'dir. Bölgenin bütün olarak geliri dünya ortalamasına yakın olmakla beraber (%117) bölge içi eşitsizlik yüksek seviyededir. Orta gelir grubunun (%45) en üst %10'luk gruptan (%36) daha fazla gelire sahip olduğu tek bölge Avrupa'dır. Kuzey Amerika bölge olarak en yüksek ortalama gelire sahip olmakla beraber (%315) en alt %50'nin payı (%13) oldukça düşüktür. Bu durum yüksek gelir düzeyinin düşük eşitsizlik anlamına gelmediğini göstermektedir.

Şekil 6: T10/B50 Oranları

Kaynak: wir2022.wid.world/methodology

Şekil 6'da her bir bölgenin kendi içindeki ve bölgeler arasındaki eşitsizliği daha net görebilmek için T10/B50 oranı, en üst gelir grubundaki %10'luk kesimin toplam gelirinin en alt %50'lik kesimin toplam gelirine oranı kullanılmıştır. T10/B50 oranının en düşük olduğu bölge Avrupa (10), en yüksek olduğu bölge Orta Doğu ve Kuzey Afrika (32)'dir. Avrupa'da en üst %10'luk gelir grubundaki bireyler en alt %50'lik gelir grubundaki bireylerden 10 kat, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da ise 32 kat daha fazla kazanmaktadır.

Tablo 1: 2019 Referans Yılı İçin Yoksulluk Tahminleri, Eylül 2022 - Mart 2023

Bölge	Anket Kapsamı (%)	2,15 \$ (2017 SAGP)				3,65 \$ (2017 SAGP)				6,85 \$ (2017 SAGP)			
		Yoksulluk Sınırının Altında Yaşayanların Oranı (%)		Yoksulluk Sınırının Altında Yaşayan Kişi Sayısı (Milyon)		Yoksulluk Sınırının Altında Yaşayanların Oranı (%)		Yoksulluk Sınırının Altında Yaşayan Kişi Sayısı (Milyon)		Yoksulluk Sınırının Altında Yaşayanların Oranı (%)		Yoksulluk Sınırının Altında Yaşayan Kişi Sayısı (Milyon)	
		Eylül 2023	Mart 2023	Eylül 2023	Mart 2023	Eylül 2023	Mart 2023	Eylül 2023	Mart 2023	Eylül 2023	Mart 2023	Eylül 2023	Mart 2023
Doğu Asya ve Pasifik	97,4	1,2	1,2	24,6	24,6	7,6	7,6	161,0	161,0	32,1	32,1	676,4	676,4
Avrupa ve Orta Asya	87,4	2,3	2,2	11,2	11,1	6,1	6,1	30,1	30,1	15,0	15,0	74,2	74,3
Latin Amerika ve Karayipler	86,7	4,3	4,3	27,7	27,1	10,6	10,6	67,7	67,7	28,0	28,0	179,4	179,5
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	48,3
Diğer Yüksek Gelirli	82,3	0,6	0,6	6,6	6,6	0,8	0,8	8,7	8,7	1,3	1,3	14,7	14,7
Güney Asya	96,4	8,6	10,5	160,9	196,3	42,3	43,7	788,0	814,3	82,3	81,8	1532,2	1523,1
Sahraaltı Afrika	62,0	34,9	35,4	391,3	397,4	62,3	62,9	698,2	705,6	86,4	86,9	969,2	974,5
Doğu ve Güney Afrika	41,8
Batı ve Orta Afrika	91,7	27,3	27,3	123,8	123,9	57,2	57,4	259,7	260,6	85,1	85,5	386,6	388,2
Dünya	85,8	8,5	9,0	659,2	700,6	23,6	24,1	1831,0	1864,9	46,9	46,9	3634,4	3633,1

Kaynak: <https://blogs.worldbank.org/opendata/september-2023-global-poverty-update-world-bank-new-data-poverty-during-pandemic-asia>

Covid-19 salgınının getirdiği sınırlamaların da etkisiyle küresel yoksulluğun en alt sınırındaki düşük ve alt-orta gelir düzeyine sahip ülkelere, özellikle Sahraaltı Afrika ülkelerine yönelik yeterli verinin bulunmaması küresel yoksulluk verilerini 2019 ile sınırlamaktadır. Güncel durumu yansıtmak üzere Dünya Bankası tarafından 2019 referans yılı için Mart 2023 ve Eylül 2023 veri aralığında bölgesel ve küresel yoksulluk tahminlerinde revizyon yapılmıştır. Tahminler, veriler bölge nüfusunun %50'sinden azını kapsadığı için Doğu ve Güney Afrika ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya kapsamamaktadır. Dünya Bankası'nın belirlediği farklı resmi yoksulluk sınırları vardır. Tablo 1'de düşük gelirli ülkeler için 2,15 dolar, düşük-orta gelirli ülkeler için 3.65 dolar, üst-orta gelirli ülkeler için 6,85 dolar olarak belirlenen yoksulluk sınırları kullanılmıştır. Bu rakamlar her bir bölge için temel ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan kişi başı asgari tutarı yansıtmaktadır.

Tablo 1 Güney Asya ve Sahraaltı Afrika hariç yoksulluk tahminlerinin değişmediğini, bu iki bölgede arttığını göstermektedir. Küresel olarak aşırı yoksulluğun %8,5'tan %9'a çıkacağı, 41 milyon daha fazla kişinin aşırı yoksulluk içinde yaşayacağı tahmin edilmektedir.

5. KÜRESEL GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Küresel gelir eşitsizliğinin standart göstergelerine göre 1820 ila 1910 yılları arasında artan ve ardından 1910 ila 2020 arasında çok yüksek bir seviyede nispeten istikrar kazanan gelir eşitsizliği hem ülkeler arasında hem de her bir ülkenin kendi içinde her zaman çok yüksek seviyededir (Chancel, Thomas, Saez, & Zucman, 2022). 1980'den itibaren ülke içi eşitsizlikler artarken küresel gelir eşitsizliği azalmaya başladı (Solleder & Osakwe, 2023). Bu düşüşte 1981'de çok düşük bir gelir düzeyine sahipken o zamandan bu yana diğer ülkelere göre çok hızlı bir gelir artışı ve yoksulluk azalması yaşayan Çin başta olmak üzere bazı gelişmekte olan ülkelerde yaşanan yüksek büyüme oranları etkili oldu. Çin dâhil 13 ülkenin 25 yıl boyunca yılda %7'nin üzerinde büyümesi gelişmekte olan ülkelerin gelir düzeyinin gelişmiş ülkelerin gelir düzeyine yaklaşmasını sağladı (Spence, 2011). Ancak hızlı büyüyen ülkeler küresel gelir dağılımında iyileşmeye neden olsa da, yüksek büyüme rakamları her ülke için ulusal gelir dağılımının daha iyiye gittiği anlamına gelmemektedir. Büyümenin yoksulluğun azaltılması üzerindeki etkisi, yoksulluk sınırının gelir dağılımındaki yerine bağlıdır (Santos-Paulino, 2012). Ekonomik büyüme kapsayıcı olmayıp eşitsiz bir şekilde dağılırsa gelir eşitsizliğinin azalmasına katkı sağlamaz. Büyümeyle beraber yoksulların gelirinin ortalama gelirden daha az veya daha fazla artmasına bağlı olarak büyümenin yoksulluğu azaltma etkisi de daha az veya daha fazla olabilir.

Büyük kriz dönemleri dışında genel olarak yoksulluk tarihsel olarak düşmekle beraber 1998 Asya Finansal Krizi bu gidişatı frenledi, ayrıca çatışmaların etkisiyle Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yoksulluk arttı. Covid-19 salgını nedeniyle iş kesintilerini gelir desteği politikalarıyla telafi edemeyen ülkelerde yoksulluğun azalması tersine döndü. Küresel finansal krizler, Covid-19 salgını ve Rusya Ukrayna Savaşı'nın etkisiyle gelişmiş ülkelerin faiz artırımları, gıda ve enerji fiyatlarındaki yükselişler düşük gelir gruplarını daha çok etkileyerek ülke içi dengesizlikleri artırdı (Osakwe & Solleder, 2023).

Küresel faktörler gelir dağılımını etkileyen unsurlar olmakla beraber her ülke özelinde gelir eşitsizliğinin farklı nedenleri olabilmektedir. Ülkeler bazında gelir eşitliğinin belirleyicileri üzerine pek çok çalışma yapılmış, bu çalışmalarda farklı ülkelerde farklı faktörler ön plana çıkmıştır. Osakwe ve Solleder ülkeler arasında ve ülke içindeki gelir eşitsizliğinin nedenlerini anlamak üzere yaptıkları çalışmada Afrika, En Az Gelişmiş Ülkeler ve Denize Kıyısı Olmayan Gelişmekte Olan Ülkeler olmak üzere üç kırılğan ekonomi kategorisinde gelir eşitsizliğine katkıda bulunan birden fazla ve her bölge için farklı belirleyiciler tespit etmişlerdir (Osakwe & Solleder, 2023). Nedenler farklı olabildiğine göre gelir eşitsizliğini önlemek üzere uygulanması gereken ekonomik ve sosyal politikalar da ülkelere özgü olmalıdır. Gelir eşitsizliği kaçınılmaz değildir ve uygun politikalarla azaltılmaya çalışılmalıdır. Sadece ekonomik olarak değil ahlaki açıdan da zorunluluktur. Her bir ülkenin farklılıklarına göre uygulanacak politikalar farklı olmakla beraber özellikle gelişmekte olan ülkelerin tümünü kapsayacak genel bir reçete oluşturulabilir.

Gelir dağılımına yönelik düzenlemeler dağıtım öncesi ve dağıtım sonrası olmak üzere iki ana kategoride toplanabilir. Dağıtım sonrası vergi ve transfer politikalarıyla özellikle gelirini arttırma imkânı olmayan kırılğan kesime destek yapılması zaruridir. Dağıtım sonrası düzenlemelerin şekli ve dozu ise hassas bir konudur. Düzenlemeler serbest piyasa ekonomisinin işlevini bozmayacak seviyede olmalıdır. Aksi durumda beşeri sermayeye yatırım yapanlar aleyhinde ayrı bir eşitsizlik oluşabilir, sermaye kazançlarının aşırı vergilendirilmesi yatırımları azaltabilir.

Dağıtım öncesi planlanan sosyal ve ekonomik politikalar gelir eşitsizliği için uzun vadeli ve kalıcı çözümdür. Gelir eşitsizliği üzerine yapılan çalışmalar yatırım ve istihdamın ülkeler arası ve ülke içi eşitsizliklerin en temel belirleyicisi olduğu konusunda birleşmektedir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler yatırım teşvik politikalarıyla ülke içi yatırımları artırırken doğrudan yabancı yatırımları çekecek düzenlemeler yapmalıdır. Ancak sermaye birikimi çok düşük olan Sahraaltı Afrika ülkeleri gibi

yoksulluğun en yüksek seviyede olduğu ülkeler için daha fazla uluslararası çaba gerekmektedir. Başta Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası olmak üzere uluslararası kuruluşların bu ülkelere yardım ve hibeleri başlangıçtaki itici güç olma açısından önemlidir.

Ülkelerin kapsayıcı ve eşitlikçi sürdürülebilir yüksek büyüme, işsizliğin önlenmesi, dış ticaret dengesinin ve fiyat istikrarının sağlanmasına yönelik makroekonomik politikaları gelir eşitsizliğinin kendiliğinden azalmasına katkı sağlar. Dış ticaret açığı yüksek olan ülkelerde yurt dışından döviz akışı sağlamak için yükseltelen faiz oranları sadece yatırımları ve yeni istihdam olanaklarını kısıtlamakla kalmayıp gelir dağılımını sermaye kazançları lehine bozmaktadır. Enflasyonun düşürülüp fiyat istikrarının sağlanması gelirini fiyat artışları karşısında hemen artıramayan sabit gelirli olanların satın alma gücündeki düşüşleri engelleyebilir. Dolayısıyla sağlam ve güçlü bir ekonomi gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmaya katkı sağlar, ancak yeterli değildir. Yukarıda Şekil 5 ve Şekil 6'da görüldüğü üzere ABD'de gelir seviyesi yüksek olmasına rağmen gelir grupları arasındaki uçurum oldukça fazladır. Bu noktada özellikle dağıtım öncesi fırsat eşitliği politikalarıyla sosyal ve ekonomik müdahale gereklidir.

Maliye politikaları dağıtım sonrasında ziyade dağıtım öncesine odaklanarak özellikle düşük gelir seviyeli ailelerin çocuklarının iş gücü piyasasına girmeden önce bu piyasanın koşullarına adil katılımlarını sağlamak üzere beslenme, eğitim, sağlık ve sosyal koruma gibi alanlara yönelmelidir. Ne yazık ki 21.yy'da hâlâ yeterli ve sağlıklı beslenemeyen çocuklarımız vardır. Bu çocukların beşeri sermayelerini geliştirerek yüksek ücretli işlerde çalışmalarını beklemek hayalin ötesine geçmeyecektir. Düşük eğitim düzeyi bireylerin iş gücü piyasasıyla bağlarını zayıflatır, güvencesiz istihdama ve düşük kazançlara yol açabilir. Bu noktada kamu harcamaları çocuklara yönelik özel harcamalarda zengin ve yoksul aileler arasındaki uçurumu kapatıp ebeveyn geçmişi ve bireylerin kontrolü dışındaki fırsat eşitsizlikleri durumlarının etkisini azaltabilir (Amaglobeli & Thevenot, 2022).

Cinsiyet farklılığına bağlı gelir eşitsizliğini önlemek üzere aynı işi yapan erkek ve kadınların aynı geliri elde etmesine imkân sağlayacak şeffaf ücret politikaları benimsenmelidir. Aile içi sorumlulukları nedeniyle iş gücü piyasasına katılamayan kadınlar için esnek çalışma, uzaktan çalışma, ücretsiz ve güvenilir çocuk bakım hizmetleri, aile izinleri gibi destekleyici politikalar hayata geçirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.

Genel kabule göre yüksek katma değer üretmek açısından sanayi sektörünün teşviki kalkınma açısından gereklidir. Ancak Osakwe ve Solleder çalışmalarında kırsal nüfus oranının nispeten yüksek olduğu ülkelerde

tarımsal katma değerdeki artışın gelir eşitsizliğini dengelediği sonucuna ulaşmışlardır. Bu bağlamda hem tarımsal hem de endüstriyel kalkınmayı teşvik eden politikaların tarım pahasına endüstrileşmeyi öne çıkaran politikalara tercih edilmesi daha etkili sonuçlar doğuracaktır (Osakwe & Solleder, 2023). Nitekim iklim değişikliği ve bölgesel çatışmalar günümüzde gıda güvenliği açısından tarım sektörünün önemini artırmaktadır.

Kalkınmanın sürükleyici sektörleri 19.yy'da tekstil, 20.yy'da otomotiv iken 21.yy'da yüksek teknolojili dijital sektör ve onun önemli bir bileşimi olan otomasyon olacaktır. Covid-19 salgını aslında var olan otomasyon sürecini daha da hızlandırdı. Geçmişte otomasyonun iş gücü üzerindeki olası olumsuz etkileri emek verimliliğindeki artış ve istihdam fırsatlarını artıran diğer teknolojilerle dengelenmekteydi. Otomasyonun bir sonraki aşaması olan makine öğrenimi ve yapay zekâ hükümetler tarafından insan dostu teknolojilere yönlendirilmezse toplam faktör verimliliğinde az bir artışa ve işletmelerin üretim maliyetlerindeki düşüğe rağmen daha düşük istihdam ve düşük ücretlere sebep olarak yüksek sosyal maliyetler doğurabilir (Acemoğlu, 2021). Yüksek teknolojili dijital dönüşüm iş gücü talebini düşük ve orta düzey becerilerden daha yüksek düzey becerilere kaydırarak daha az kesimin daha fazla kazanmasına, gelirin emekten sermayeye kaymasına yol açabilir (Qureshi, 2023). Bu durum yukarıda bahsedilen dağıtım öncesi fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik kamu politikalarını daha önemli hâle getirmektedir.

Küreselleşmeyle birlikte ticaret ve sermaye akışındaki artışın özellikle az gelişmiş ve düşük gelirli ülkelerde için eşitsizliği ve yoksulluğu nasıl etkileyeceği hâlâ net değildir (Santos-Paulino, 2012). Düşük ücretli, bol vasıfsız işçi donanımına sahip gelişmekte olan ülkeler serbest ticaret sayesinde bu avantajı kullanarak ihracat olanaklarını artırabilir. Ancak yeni teknolojiler üretim ve küresel değer zincirinde sermaye ve beceri yoğunluğunu artırarak bu imkânı sınırlandırabilir. Bu noktada kamu politikaları, iyi işleyen kurumsal yapı ve gelişmelere verilecek tepki önem kazanmaktadır.

SONUÇ

1910–2000 döneminde yüksek seviyede nispeten istikrarlı bir seyir izleyen küresel gelir eşitsizliği Çin ve Hindistan başta olmak üzere bazı gelişmekte olan ülkelerde yaşanan yüksek büyüme hızı sayesinde 2000'den itibaren düşme eğilimine girdi. Ancak ülke içi eşitsizliklerde aynı olumlu gelişme yaşanmadı, aksine ülke içi gelir eşitsizlikleri arttı. Küresel gelirin bölgeler arasındaki dağılımında da eşitsizlik hâkimdir. Küresel gelirden en az payı Sahraaltı Afrika, en fazla payı Kuzey Amerika almaktadır. Bölge

içi eşitsizliğin en yoğun yaşandığı bölgeler sırasıyla; Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahraaltı Afrika, Latin Amerika, Güney ve Güneydoğu Asya'dır.

Gelir eşitsizliğinin sosyal, politik ve çevresel pek çok sebebi vardır. Her ülke için gelir eşitsizliğini azaltmaya yönelik politikalar ülkelerin yapısal özelliklerine göre belirlenmelidir. Fakat literatürde gelir eşitsizliğini azaltma konusunda tüm ülkeler için ortak olmak üzere en çok vurgulanan çözüm önerileri yatırım, yeni istihdam olanaklarının üretilmesi ve eğitiminde fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır. Teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme yeni iş becerilerinin daha hızlı kazanılmasını gerektirerek eğitimin önemini artırmaktadır. Gelir eşitsizliğini azaltmaya yönelik politikalar gelirini artırma imkânı bulunmayan savunmasız kesim dışında başka eşitsizliklere yol açmamak adına dağıtım sonrasında ziyade dağıtım öncesinde yoğunlaşmalı, etnik köken ve aile gelir düzeyinden bağımsız olarak tüm bireyler iş gücü piyasasına eşit şartlarla hazırlanmalıdır.

Her ülkenin gelir eşitsizliğini azaltmak üzere harcaacağı bireysel çabanın ötesinde yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfus oranının en yüksek olduğu Sahraaltı Afrika, Batı ve Orta Afrika, Güney Asya ülkeleri kendi kaderine bırakılmamalı, bu bölgelerde yaşam standartlarının yükselmesi için çok daha fazla uluslararası çaba harcanmalıdır. Gelir dağılımı eşitsizliği satın alma gücünün çok ötesinde anlamlar barındırır. Gelir eşitsizliği küresel eşitsizliğin en önemli bileşenidir ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedef 10'nun diğer unsurlarına ulaşmak için anahtar konumundadır. Sadece daha adil ve sürdürülebilir kalkınma için değil, küresel anlamda barış ve huzur ortamı için de gelir eşitsizliğine yönelik iş birliği artarak devam etmelidir.

Kaynakça

- Acemoğlu, D. (2021, March). The Post-Covid Word. Finance & Development.
- Amaglobeli, D., & Thevenot, C. (2022, March). Tracking inequality on all fronts. Finance & Development.
- Atkinson, A. B. (1970). On the measurement of inequality. *Journal of Economic Theory*.
- Becker, G. S. (1994). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education* (2 b.). The University of Chicago Press.
- Bourguignon, F. (2016, Ocak/Şubat). Inequality and globalization: How the rich get richer as the poor catch up. *Foreign Affairs*, 95(1).
- Buchanan, J. (2000). *The limits of liberty: Between anarchy and leviathan*. Liberty Fund.
- Chancel, L., & Piketty, T. (2021). Global income inequality, 1820–2020: The persistence and mutation of extreme inequality. *Journal of the European Economic Association*, 19(6).
- Chancel, L., Thomas, P., Saez, E., & Zucman, G. (2022). *World Inequality Report 2022*. World Inequality Lab.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2001). *Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara.
- Dollar, D. (2005). Globalization, Poverty, and Inequality since 1980. *Oxford Journals*, 20(2).
- International Labour Organization. (2019). *Women in Business and Management: Understanding*. Genevo: ILO Bureau for Employers' Activities.
- Kanbur, R. (2020). Sustainable development goals and the study of economic inequality. *The Journal of Economic Inequality*.
- Musgrave, R. A. (1959). *The Theory of Public Finance*. New York.
- Nozick, R. (1974). *Anarchy, state and utopia*. Oxford: Blackwell Publisher.
- OPHI & UNDP. (2023). *Unstacking global poverty: Data for high impact action*. United Nations Development Programme and Oxford Poverty and Human Development Initiative.
- Osakwe, P. N., & Solleder, O. (2023, January). Understanding the driver of income inequality within and across countries: Some new evidence. *UNCTAD Working Paper*(2).
- Osakwe, P. N., & Solleder, O. (2023, April). Wealth distribution, income inequality and financial inclusion: A Panel data analysis. *UNCTAD Working Paper*(4).
- Piketty, T. (2014). *Yirmibirinci yüzyılda kapital*. (H. Koçak, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Qureshi, Z. (2023, May 16). February 01, 2024 tarihinde Brookings: <https://www.brookings.edu/articles/rising-inequality-a-major-issue-of-our-time/> adresinden alındı
- Santos-Paulino, A. U. (2012, July). Trade, income distribution and poverty in developing countries: A survey. UNCTAD Discussion Papers(207).
- Sarıdaş, G., & Çelik, K. (2022). Türkiye’de eğitimin gelir dağılımı üzerine etkisinin incelenmesi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(3).
- Sen, A. (1973). On economic inequality. New York: Oxford University Press.
- Solleder, O., & Osakwe, P. N. (2023, January). Understanding the drivers of income inequality within and across countries: Some new evidence. Working Paper(2).
- Spence, M. (2011, July/August). The Impact of globalization on income and employment: The downside of integrating markets. 90(4). Council on Foreign Relations.
- Stiglitz, E. J. (2002). Globalization and its discontents. W.W. Norton & Company.
- Stiglitz, J. (2012). The Price of Inequality: How Today’s Divided Society Endangers Our Future. W.W. Norton & Company.
- UNCTAD. (2013). Growth and poverty eradication : Why addressing inequality matters. Post 2015 Policy Brief Series.
- Uşen, Ş. (2007). Avrupa Birliği ve Türkiye’de aktif emek piyasası politikaları. Çalışma ve Toplum Dergisi(2).
- Wade, R. H. (2001, Aralık). The rising inequality of world income distribution. Finance and Development, 38(4).

